

dr hab. prof. UWr Elżbieta Szyszlak

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Szczepana Czarneckiego
pt. *Polityka etniczna państwa w kontekście polityzacji etniczności
w Republice Bułgarii w latach 1989 – 2020,*
przygotowanej pod kierunkiem prof. dra hab. Walentego Baluka
w Katedrze Bezpieczeństwa Międzynarodowego
Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie,
Lublin 2023, ss. 395**

Tematyka pracy. W przypadku państw wielonarodowych, do których należy zaliczyć Republikę Bułgarii, polityka etniczna stanowi jedną z najważniejszych dziedzin aktywności rządu. Kwestie etniczne są istotne w kontekście kształtowania się sytuacji polityczno – społecznej w samej Bułgarii, jak i jej stosunków z sąsiadami. Sytuacja mniejszości tureckiej oraz problem nieuznawania mniejszości macedońskiej stanowiły i wciąż stanowią bowiem poważne wyzwanie w relacjach Bułgarii z Turcją i z Macedonią Północną. Problematyka etniczna zyskała również istotne znaczenie w procesie integracji Bułgarii z Unią Europejską. Na okres starań akcesyjnych przypada zresztą największa aktywność rządu bułgarskiego w obszarze polityki etnicznej ogólnie, oraz szczególnie polityki wobec Romów. Problematykę stanowiącą przedmiot zainteresowania w recenzowanej pracy z całą pewnością można więc określić jako aktualną i o istotnym znaczeniu, tak dla sytuacji wewnętrznej Bułgarii, jak i kształtowania się relacji międzynarodowych w regionie. Osią rozważań Autora jest analiza polityki etnicznej Bułgarii w warunkach transformacji ustrojowej, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia polityzacji etniczności. Jest to bardzo interesujące potraktowanie problemu, gdyż zaakcentowany został dynamiczny charakter polityki etnicznej, a także wzajemna korelacja między polityką etniczną a stopniem zorganizowania społeczno – politycznego mniejszości

narodowych/etnicznych. Sytuacja w Bułgarii jest przy tym pewnym fenomenem, ponieważ w warunkach konstytucyjnego zakazu działalności partii o charakterze etnicznym i wyznaniowym, funkcjonuje tu i odnosi sukcesy ugrupowanie uważane *de facto* za reprezentujące mniejszość turecką, a szerzej także mniejszość muzułmańską. Przypadek bułgarski jest również o tyle ciekawy, że udało się tu uniknąć – znanych wszak z innych państw bałkańskich – destabilizujących konfliktów etnicznych.

Stan badań. Stanowiąca przedmiot recenzji rozprawa doktorska mgra Szczepana Czarneckiego została poświęcona problematyce stosunkowo rzadko podejmowanej na gruncie polskiej nauki, co nie znaczy, że nieobecnej. Szczególnym zainteresowaniem polskich (choć nie tylko) badaczy cieszy się w tym kontekście – co zresztą zauważa Autor we wstępie – kwestia mniejszości tureckiej w tym kraju. Sytuacja tej mniejszości stała się tematem wielu opracowań, poświęconych zarówno jej obecności w państwie bułgarskim, jak i w relacjach bułgarsko – tureckich, tak współcześnie, jak i w kontekście historycznym. Niewątpliwie istnieje jednak widoczny deficyt opracowań w sposób całościowy traktujących o polityce etnicznej Bułgarii. Recenzowana praca stanowi z pewnością – przynajmniej częściowe – wypełnienie tej luki. Jest również interesującym przyczynkiem do badań nad etnicznością, polityką etniczną i polityzacją etniczności oraz nad problematyką mniejszościową.

Treść i struktura pracy. Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, wykazu skrótów oraz załączników, przy czym *de facto* jest to jeden załącznik w postaci kwestionariusza badań organizacji interesu etnicznego (w języku bułgarskim). Układ pracy nie budzi zasadniczo zastrzeżeń poza dwiema, niewielkimi uwagami. Po pierwsze, wydaje się, że początek pracy byłby lepszym umiejscowieniem wykazu skrótów, aniżeli obecnie, na końcu, po bibliografii. Po drugie zaś, biorąc pod uwagę liczbę elementów graficznych w pracy, dobrym rozwiązaniem byłoby zamieszczenie spisu tychże elementów (rysunków, tabel wykresów).

Rozdział pierwszy ma charakter teoretyczny. Poruszono w nim m.in. takie kwestie jak etniczność, naród, nacjonalizm, mniejszości narodowe i etniczne, polityka etniczna i polityzacja etniczności. O ile poziom merytoryczny tego rozdziału nie budzi

zastrzeżeń, Autor doskonale poradził sobie bowiem z omówieniem i zdefiniowaniem wybranych zagadnień, o tyle nie do końca zrozumiałe jest, dlaczego część z omawianych kwestii, mimo że wyróżnionych w treści, nie zostało ujętych jako osobny podrozdział. Taki los spotkał na przykład część dotyczącą narodu, mniejszości etnicznej i mniejszości narodowej, czy tożsamości etnicznej. Jest to przy tym zabieg zastosowany jedynie w tym rozdziale. To rozdział bardzo obszerny, co jednak usprawiedliwione jest wielością wątków w nim poruszonych.

W rozdziale drugim przybliżone zostały zmiany struktury etnicznej Bułgarii. Podstawę analizy stanowiły przede wszystkim kolejne spisy ludności. Autor nie ograniczył się jednak do omówienia ich wyników, ale podszedł do nich również w sposób krytyczny, wskazując błędy i mankamenty w ich przeprowadzaniu i wpływ tychże na końcowe rezultaty.

W kolejnym rozdziale scharakteryzowane zostały mniejszości zamieszkujące Bułgarię, zarówno te uznane przez państwo bułgarskie, jak i te nieuznawane, tj. Pomacy i Macedończycy, wskazując przyczyny, dla których budzą one tak liczne kontrowersje wśród Bułgarów.

W rozdziale czwartym analizie poddano politykę etniczną Bułgarii w wymiarze koncepcyjnym i instytucjonalno – prawnym. Co należy podkreślić, Autor poświęcił również jeden z podrozdziałów polityce wobec mniejszości romskiej i wpływowi nań starań Bułgarii o przystąpienie do Unii Europejskiej, zauważając szczególne znaczenie tej kwestii w kontekście akcesji państwa bułgarskiego do struktur europejskich.

Rozdział piąty poświęcony został aktywności partii politycznych o charakterze etnicznym. Jak już wyżej wspomniano, w Bułgarii zauważalny jest bowiem paradoks, związany z działalnością tego typu ugrupowań. Mimo bowiem, że formalnie zakazuje się działalności partii o takim charakterze, to jednak bardzo aktywne pozostaje tu ugrupowanie reprezentujące (nieoficjalnie) mniejszość turecką. Ruch na Rzecz Praw i Wolności (DPS), jest przy tym ugrupowaniem relevantnym, działającym nieprzerwanie od początku lat 90. XX w. Należy do partii mających stabilne poparcie w kolejnych elekcjach na szczeblach samorządowych, ogólnokrajowym, unijnym, a w ostatnich wyborach prezydenckich pokusił się o wystawienie własnego kandydata, który zanotował bardzo przyzwoity wynik. Jest to więc problem istotny w kontekście

tematu rozprawy, Autor potraktował go jednak nieco zdawkowo. Skupił się przede wszystkim na chronologicznej analizie rozwoju działalności partii etnicznych i problemach z ich rejestracją oraz próbach ich delegalizacji (głównie w przypadku tureckiego Ruchu na Rzecz Praw i Wolności). Tymczasem biorąc pod uwagę znaczenie DPS na bułgarskiej scenie politycznej i przypisywaną mu rolę reprezentanta bułgarskich Turków warto by w kontekście tematu rozprawy pochylić się nad takimi zagadnieniami, jak profil polityczny tego ugrupowania, czy rzeczywiście jest ono reprezentantem interesów mniejszości tureckiej, zajmując się kwestiami istotnymi z jej perspektywy, na ile wreszcie jego sukcesy wyborcze wynikają z faktycznego poparcia Ruchu przez ludność turecką, czy szerzej muzułmańską, na ile zaś po prostu z braku alternatywy. Warto bowiem pamiętać, że przyjęte obecnie w Bułgarii rozwiązania dotyczące ugrupowań politycznych, które są niekorzystne dla mniejszości (zakaz działalności partii etnicznych i wyznaniowych oraz brak preferencji wyborczych dla partii etnicznych) paradoksalnie przynoszą również korzyści posiadającemu rozwiniętą strukturę organizacyjną i duże możliwości mobilizacyjne Ruchowi. Ograniczają bowiem możliwość rozwoju innych „tureckich” partii etnicznych, potencjalnie stanowiących dla niego konkurencję. Natomiast dyskryminujący wyborców wywodzących się z mniejszości zakaz prowadzenia kampanii w języku innym niż bułgarski być może hamuje ich odpływ do „zwykłych” ugrupowań. Wskutek bariery językowej mają one bowiem ograniczony dostęp do elektoratu mniejszościowego, gdyż część osób identyfikujących się z mniejszościami nie włada biegle językiem bułgarskim.

Ostatni rozdział szósty stanowi analizę badań własnych Autora. Zarówno problem, który stał się przedmiotem owych badań, jak i ich bardzo dobre opracowanie powodują, że jest to jeden z najbardziej interesujących fragmentów pracy, zasługujących na szczególne uznanie.

Zarówno wstęp, jak i zakończenie nie budzą zastrzeżeń. We wstępie zawarte zostały wszystkie elementy, wymagane dla prac doktorskich, m.in. Autor umiejętnie sformułował pytania badawcze i hipotezy, w sposób klarowny nakreślił cel i cezury czasowe. Bardzo ważną częścią recenzowanej rozprawy jest zakończenie, w którym

Doktorant w sposób wnikliwy i szczegółowy zweryfikował postawione we wstępie pytania badawcze i hipotezy.

Każdy rozdział rozpoczynają rozważania wprowadzające, gdzie omówiona została jego tematyka oraz konstrukcja. Ponadto warto podkreślić, że tak zaprojektowany układ pracy powoduje, że mimo wielości podejmowanych wątków jest ona przejrzysta i uporządkowana. Autor nie uniknął wprawdzie powtórzeń, jednak nie rzutują one na ocenę całości.

Metodologia i wykorzystane źródła. Doktorant doskonale poradził sobie z warstwą metodologiczną. Umiejętnie zastosował zapowiedziane we wstępie metody i techniki badawcze, precyzyjnie i trafnie sformułował hipotezy i pytania badawcze, w sposób wskazujący na dojrzałość naukową dokonał ich weryfikacji w zakończeniu. Niewątpliwym atutem pracy jest przeprowadzenie badań własnych, które Autor właściwie opracował i przeanalizował w rozdziale szóstym. Doktorant sięgnął po źródła różnorodne, przy czym znaczną ich część stanowią dokumenty. W pracy wykorzystano publikacje w językach bułgarskim, angielskim, niemieckim, czeskim oraz polskim. Zebrany materiał jest bogaty i zróżnicowany.

Strona edytorska. Narracja poprowadzona została w sposób dynamiczny, logiczny i poprawny językowo. Generalnie można stwierdzić, że Autor opanował technikę pisania pracy doktorskiej jednak nie ustrzegł się błędów jeśli chodzi o stronę edytorską. Rozprawa nie jest wolna od literówek, przy czym niektóre są istotne. Na przykład Doktorant cytując art. 27 Międzynarodowego paktu praw politycznych i obywatelskich pisze, że jest to art. 26 (s. 58). Autor miewa problem z robieniem przypisów do publikacji, które już cytował we wcześniejszych częściach pracy. Niewątpliwie strona edytorska wymagałaby jeszcze korekty. Liczne elementy graficzne stanowią przejrzystą ilustrację informacji zawartych w tekście.

Konkluzja. W rozprawie mgra Szczepana Czarneckiego poruszono temat ważny i oryginalny, rzadko obecny w polskiej literaturze naukowej. Autor wykazał się dojrzałością naukową, bardzo dobrym przygotowaniem merytorycznym i

teoretycznym, jak również umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Recenzowana praca doktorska spełnia wymogi stawiane tego typu opracowaniom i bez wątplenia może stanowić podstawę procedury awansowej. Wnioskuje więc o dopuszczenie mgra Szczepana Czarneckiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, dn. 29 lutego 2024 r.

dr hab. prof. UWr Elżbieta Szyszlak